

DER WICHTIGE PUNKT

Die Welt hat schon lange die Wichtigkeit jedes kleinen Details begriffen. Ein falsches Schriftzeichen schickt die Email zu dem falschen Empfänger. Fehlende Klammern legen ein ganzes Computerprogramm lahm. In Wirklichkeit gab es dieses Prinzip schon immer. G'tt lenkt die Welt in jedem Augenblick, und jedes Detail, auch das kleinste Körnchen, ist wichtig. Nichts passiert uns zufällig, und aus jeder Sache kann man etwas lernen.

Jüdisches Kalender Württemberg

WEG

Op 4 mei 2013 spreekt Martin Driessen in buurthuis De Sprong op de Paviljoensgracht.

‘In Den Haag woonden voor de oorlog 17.000 joden.
Tijdens de oorlog werden 14.000 joden weggevoerd.
12.000 werden er vermoord waarvan 1.700 kinderen.’

Niet ver van de Paviljoensgracht, in de Pletterijstraat 66 woonden in 1943 een aantal kinderen in het Joods Weeshuis. Laat in de avond op 5 maart 1943 zien omwonenden gewapende soldaten op het dak verschijnen. Vrachtwagens komen de straat in. Alle bewoners, kinderen en verzorgers worden naar buiten gejaagd. De SS-er Franz Fischer trapt naar de kinderen terwijl ze naar beneden lopen. Alle bewoners worden weggevoerd. Veel van hen worden acht dagen later in Sobibor vermoord. Vrijwel niemand keert terug.

Eén van de kinderen laat een briefje achter.
‘We zijn weg’ staat erop.

BERLIJN

In 2008 spreekt Uwe Lehmann als fractielid van de CDU in de raad van Berlijn. Hij krijgt 5 minuten spreektijd.

Mevrouw de voorzitter! Dames en heren! Staat u mij toe kort terug te keren naar een episode uit een bloedige tijd uit de Duitse geschiedenis en een man die zich hiertegen keerde! Ik spreek over Georg Elser en Georg Elser was tot voor kort bij het grote Duitse publiek een onbekende. Hij behoorde tot de zogenaamde 'kleine Leute', hij was een timmermansgezel, gelegenheidsarbeider, lid van een citerclub in een klein gehucht. Maar deze kleine man had een groot doel. Hij had doorzien dat Hitler een wereldoorlog wilde en dat was zijn motief om een aanslag te plegen. Hij zei: "Ik heb de oorlog willen verhinderen." Deze aanslag op 8 november 1939 mislukte omdat Hitler zeven minuten eerder de Bürgerbraukeller verliet. Elser werd opgepakt, maandenlang verhoord (ook hier in de buurt in de Prinz-Albrecht-Straße) en in 1945 vermoord. Het heeft weinig zin om te gaan speculeren wanneer men eenvoudig vast kan stellen: Een gelukte aanslag had waarschijnlijk een wereldoorlog voorkomen, want Hitler was de duivel in de nationaal-socialistische beweging. Zijn hooggedecoreerde lakeien waren zonder zijn demonische energie zwak. Welke consequenties had nu Elser's leven en zijn tragisch einde voor ons? Berlijn heeft als geen andere stad de slachtoffers van de bruine dictatuur herdacht en het einde is nog niet in zicht. Binnenkort zullen er gedenkplekken voor de vervolgte Sinti en Roma komen en de vervolgte homoseksuelen. Maar Berlijn heeft ook het recht en de plicht de mensen te gedenken die verzet boden tegen de dictatuur. Dat geldt vooral voor de mannen van 20 juli, hier in de Stauffenbergstraat. Maar ook in deze stad er mag geen einde komen aan de aandacht voor dappere mensen zoals Elser die hun leven ingezet hebben.

Daarom heeft de CDU een motie ingediend om Elser met een denkteken te eren, geen gedenkteken, maar een denkteken. Wij willen het verzet een gezicht geven.

De mensen in de zaal klappen na de zin: 'Maar Berlijn heeft ook het recht en de plicht de mensen te gedenken die verzet boden tegen de dictatuur'.

Den Haag

SPM - Marc Wandtke

16-6-2010 16:46

Kunstbewerb Denkzeichen Georg Elser Berlin - Auswahlentscheidung zur 2. Phase

Sehr geehrte Frau Dekkers,

Wir freuen uns Ihnen mitteilen zu können, dass **Ihr Wettbewerbsbeitrag zum Denkzeichen für Georg Elser** durch das Preisgericht in seiner heutigen Sitzung zur Teilnahme an der **2. Wettbewerbsphase ausgewählt** wurde.

Bis zum 08.07.2010 erhalten Sie noch einmal eine gesonderte schriftliche Teilnahmeaufforderung zur 2. Wettbewerbsphase mit ergänzenden Unterlagen zur Auslobung und konkreten Hinweisen und Empfehlungen des Preisgerichts für die weitere Ausarbeitung.

Bitte beachten Sie, dass das Wettbewerbsverfahren weiterhin bis zum Abschluss der 2. Wettbewerbsphase anonym ist.

Die Öffnung der Verfassererklärung erfolgte durch uns, als das mit der Wettbewerbskoordination beauftragte Büro, zum Zweck der Prüfung der Zulassungsvoraussetzungen und zur Benachrichtigung.

Sie sind als Verfasser Ihrer eingereichten Arbeit weiterhin weder dem Preisgericht noch dem Auslober bekannt.

Wir weisen darauf hin, dass auch von Ihrer Seite bis zum Abschluss der 2. Wettbewerbsphase die Anonymität gewahrt bleiben muss. Es ist nicht zulässig, im laufenden Wettbewerbsverfahren Dritte über Inhalte Ihrer Arbeit sowie Ihre Zulassung zur 2. Phase zu unterrichten. Insbesondere ist eine Veröffentlichung erst nach Abschluss der 2. Wettbewerbsphase zulässig, wobei die Erstveröffentlichung grundsätzlich dem Auslober vorbehalten bleibt.

Mit freundlichen Grüßen

i. V. Marc A. Wandtke

SPM Stein Projektmanagement

Jan-Willem Stein

Dipl.-Wirtsch.-Ing.

Corporate Real Estate Manager (ebs)

München | Frankfurt am Main | Düsseldorf | Berlin | Hannover

Babelsberger Str. 6

10715 Berlin

fon + 49 30 810 96 96 - 0

fax + 49 30 810 96 96 - 28

wandtke@stein-pm.de

www.stein-pm.de

Stuttgart

Ik sta bij een stratenbord in een buitenwijk van Stuttgart. *Georg-Elser-Staffel*. ' staat er op het bord. *1903 ermordet 1945. Widerstandskämpfer*. Stuttgart heeft zo'n 400 'Stäffele'. Het zijn trappen die vroeger tegen de heuvels werden aangelegd om zo naar de tuinen en de wijngaarden te lopen.

Halverwege het naambord zit een sticker geplakt. Een zwart-wit tekening van iemand met een honkbalknuppel en een Lonsdale shirt. RASH staat eronder. *Red and Anarchist Skinheads. Section Stuttgart*. Aan de zijkant van de paal is een andere sticker geplakt. *Antifascist Action Stuttgart*. Ik loop de trap af naar beneden. Daar staat eenzelfde naambord. Onder aan deze paal hangt een verbleekt wit lint. 'Ich wollte den Krieg verhindern'. 'Zum Gedenken' staat er op het lint gedrukt.

Bij de Staffel is een pleintje met een boekhandel. Binnen vraag ik de verkoopster of ze weet wie Elser was. Ich glaub er war ein Jude, antwoordt ze. Ze loopt naar een pc. Oh, hij heeft een aanslag gepleegd op Hitler, zegt ze terwijl ze naar het scherm blijft kijken.

De taxichauffeur buiten weet wie Elser was. Ja, hij pleegde een aanslag op Hitler. Hij heeft in de Hofbräukeller in München, een aanslag, een aanval gepleegd op Hitler in '34 of '35. Elser was een Zwaab, hij kwam uit de omgeving van Ulm, Biberach. Hij heeft een zuil in de Hofbräukeller uitgehold. Er was een explosie maar Hitler werd niet gewond.

Königsbronn

Het grootste gedeelte van zijn leven woonde Georg Elser in Königsbronn. Er is een klein museum voor hem, een 'Gedenkstätte'. Ik heb de sleutel gekregen van het museum, omdat het eigenlijk alleen op zondag open is. Wanneer ik klaar ben met kijken kan ik de sleutel in het brievenbus van het raadhuis naast het museum gooien.

Aan de verwarming achter de voordeur hangt een houten bordje 'Gedenkstätte heute geöffnet' staat erop. Op de eerste verdieping is de expositie ingericht. Ik zit in een van de ruimtes en blader in de grote mappen met documentatie waarin alle krantenberichten sinds 1939 over Elser zijn opgenomen.

Naast me staan werkstukken die Elser heeft gemaakt. Een grote klok voor zijn zus. Het is een staand horloge in donker hout. De wijzers wijzen tien voor twee aan. Ernaast staat een kleine houten pendule. Deze staat stil.

Toen ik eerder deze week hier werd rondgeleid wond mijn gids de klokken op. Ik zie het opdraaisleuteltje naast de pendule liggen. Ik pak het en probeer voorzichtig of ik het glaasje openkrijg om de klok op te winden. Het lukt niet goed om het sleuteltje rond te draaien. Ik leg het maar weer terug. Bij de klokken staat een houten werkbank. Het is een klein model.

'Kinderhobelbank' staat erbij. Elser had deze gemaakt voor zijn jongere broertje Leonhard.

Er staat ook een gipsen buste van Elser.

Ik ga naast de buste staan en maak een foto van ons samen.

Heidenheim

Aan weerszijden van de voordeur van het huis waar ik een kamer heb gereserveerd staan twee gouden leeuwen. Op hun kop zit met plakband een stukje papier met een geprinte tekst geplakt.

Warum stehen Sie davor?

Ist nicht Türe da und Tor!

Kommen Sie getrost herein,

würden wohl empfangen sein.

1828 Goethe

De vrouw die de deur opent vraagt me om mijn voet in een apparaat te zetten. Ik wil mijn schoen uitdoen maar dat hoeft niet. Wanneer ik mijn schoen uit het apparaat haal zit er een blauw plastic zakje om. Met twee zakjes om mijn voeten volg ik de vrouw naar mijn kamer op de eerste verdieping. Als ik de volgende morgen uit mijn raam kijk zie ik een Chinees paviljoen in de tuin.

Mijn gastvrouw Yen is Chinees en haar man is Duits. In hun huis woont ook nog een huurder, een kunstenaar. Yen wil zijn werk in China promoten. Ze zit achter haar laptop en vraagt hem om wat te zeggen over zijn werk, zodat ze iets kan schrijven. Haar man geeft een interpretatie van een abstract doek dat de kunstenaar gemaakt heeft. Hij wijst op een lijn die is afgesneden, ik voel een worsteling, zegt hij. Vertel jij er iets over, zegt hij dan tegen de kunstenaar. Die begint te vertellen. Yen kijkt en luistert. Maar wat is het? vraagt ze dan.

Ik wijs op een ander schilderij aan de muur. Het is een realistisch portret van een blond jongetje. Dat ben ik, zegt Yens echtgenoot. Iedereen werd zo geportretteerd in mijn familie. Kijk, zegt de kunstenaar, zo kan ik ook schilderen. Maar dat doe ik niet. Kan jij ook zo schilderen? vraagt Yen. Ja, zegt de kunstenaar en dat heb ik ook wel gedaan, maar dat vind ik niet interessant. Ik wil meer in mijn schilderij. Zo komt het hoger.

Dus jouw werk is hoger? vraagt Yen. Ik probeer meer de essentie meer te vangen, te abstraheren, antwoordt hij. Yen kijkt peinzend. Ik probeer te helpen en teken een stoel. Eerst realistisch. Dan meer abstract. Een abstractie kan meer een essentie weergeven, zeg ik. Ehh, weinig kan meer zijn. Nu kijk ik ook moeilijk. Less is more.

Yen kijkt nu heel moeilijk.

Nee. Less is more dat kan je niet vertalen in het Chinees, zegt haar man resoluut.

Yen zegt dat haar man wel naar Israël zou willen verhuizen. Maar dat wil ik niet, zegt Yen. Te gevaarlijk. We hebben vrienden over de hele wereld.

In Duitsland hebben veel vrouwen 'die Nase hoch'. In China lachen vrouwen met een hand voor de mond. Anders ben je een straatmeid.

Misschien kan jij schrijven over de familie van mijn man, zegt Yen. Een boek. En dan verkopen we dat.

Konstanz

‘Also jetzt kann man aufnehmen. Wir sind an der Schiffstation in Konstanz, Süddeutschland an der Bodensee. Wir sehen vor uns die Imperia. Und jetzt die Geschichte ist ja interessant wie kommt die Figure so hier? Einige Geistliche, Pfarrer oder Seelsorger sind mit dem Schiff ausgestiegen und sind in der Bordel gegangen in Konstanz. Das war ganz bekannt und dann haben die Stadtleiter, die Burgermeister haben das vernommen, da haben Sie gedacht, wir machen eine Denkmal. Eine grosse Figur ich weiß nicht 10 meter oder 15 meter oder noch höher, da machen wir diese Figur. Schön auf ein Sokkel steht sie und sie haben deshalb an der einige seite der Papst gemacht und diese Frauenfigur die hier so steht mit diesen zwei Figuren...’

Othmar woont in Zürich. Hij is 70 km naar Konstanz gereden om een nieuwe lens voor zijn camera te kopen. Elser werkte en woonde jaren in en nabij Konstanz. Hij werd lid van een dansvereniging, maakt muziek, krijgt een vriendin en maakt uitstapjes in de natuur. Dit was vermoedelijk de mooiste tijd uit zijn leven. Ik maak een foto van het huis waar Goethe heeft gewoond. Samen met Othmar loop ik langs de grote villa's langs het water. Na de wandeling drinken we koffie.

Othmar bekijkt mijn camera, maakt de lens schoon en zegt: ‘Das gefällt mir nicht’. Die zin herhaalt hij een aantal keer. Waarom heb je geen beschermkapje voor je lens? Dat moet je hebben. Schrijf maar op wat je nodig hebt, zegt hij. Hij neemt een slok van een roze yoghurt drank. Niet zo lekker als we in Zwitserland maken, zegt hij. Te zoet. Ik noteer wat hij zegt. 1. Schützfilter für Objektiv. 2. Sonnenblender für Objektiv. 3. Tuch. 4. Reinigungsflüssigkeit. 1 Tröpfel

München

Op het binnenhof van Türkenstrasse 94 in de wijk Schwabing in München zijn bouwvakkers aan het werk. Er worden metalen balkons aan de achterkant van de woningen gemaakt. In het kozijn in het trappenhuis staan twee kaarsjes. Een in de vorm van een geel ei met bloemetjes en een met de afbeelding van de paus. Papst Benedikt XVI. Het trappenhuis heeft glas in lood en ijzeren siersmeedwerk. De traptreden zijn uitgesleten. In een woning op de eerste verdieping is een kleine kamer, nu in gebruik als badkamer. Een wit ligbad, met grijze tegels aan de muur. Een hoog raam met een nis. In de nis staat een boodschappentas met wieltjes. Er liggen witte handdoeken in de nis en een wcrol. Naast het bad ligt een toilettafel. Aan de muur hangt een elektrisch kachelkje. Aan stangen aan de twee handdoeken, een bruinwit gestreepte pyjamabroek, een geel dekentje en een grijze handschoen. Op de rand van het bad ligt een badeendje.

Dit was de laatste kamer waar Georg Elser woonde. In deze ruimte sliep hij en had hij zijn koffer met het materiaal en het mechanisme voor de bom staan. 's Nachts verstopte Elser zich in de Bürgerbraukeller en holde met een handboor een zuil uit. Overdag rustte hij. Voor zijn maaltijden ging hij de deur uit.

De eigenaar van de woning vraagt zijn twee bezoekers om zachtjes te praten. Hij wijst op een dichte deur. Daarachter slaapt een kindje.

Dachau

Het terrein van het voormalige concentratiekamp Dachau is heel groot.
Ik lees de bewegwijzering.

Standort

- 1 Wirtschaftsgebäude
- 2 Bunker
- 3 Galgen
- 4 Erschießungswand
- 5 Trennwand zum Exekutionshof
- 6 Trennwand
- 7 Ort des "Pfahlhängens"
und der Prügelstrafe
- 8 Eingangstor

In het begin van 1945 wordt Georg Elser vanuit Sachsenhausen overgebracht naar Dachau.

In een vertrouwelijke brief staat de gang van zaken beschreven over de gevangene 'Eller' zoals Elser genoemd werd.

'Auch wegen unseres besonderen Schutzhäftlings "Eller" wurde erneut an höchster Stelle Vortrag gehalten. Folgende Weisung ist ergangen: Bei einem der nächsten Terrorangriffe auf München bezw. auf die Umgebung von Dachau ist angeblich "Eller" tödlich verunglückt. Ich bitte, zu diesem Zweck "Eller" in absolut unauffälliger Weise nach Eintritt einer solchen Situation zu liquidieren. Ich bitte besorgt zu sein, dass darüber nur ganz wenige Personen, die ganz besonders zu verpflichten sind, Kenntnis erhalten. Die Vollzugsanzeige hierüber würde dann etwa an mich lauten:

'Am anlässlich des Terrorangriffs auf wurde u.a.
der Schutzhäftling "Eller" tödlich verletzt.'